

A FORRADALMI MUNKÁSMOZGALOM ÉS A JUGOSZLÁV KOMMUNISTA PÁRT FEJLŐDÉSE VAJDASÁGBAN 1941-IG

DANILO KECIĆ

Az idén 60 éve, hogy megalakult a Jugoszláv Szocialista (kommunista) Munkáspárt, illetve a Jugoszláv Kommunista Párt, és mint a munkásosztály és valamennyi haladó erő képviselője megkezdte harcát a túlhaladott burzsoá társadalom ellen és egy új szocialista társadalmi rendszer létrehozásáért.

A vajdasági munkásmozgalom létrejötté tulajdonképpen a múlt század hetvenes éveire vezethető vissza. Így az első világháborúig már nem kis szakszervezeti, politikai és szervezési tapasztalatra tett szert. A vajdasági szocialista mozgalom már kezdetekor internacionalista jelleget öltött; az akkori első munkásegyesületekben ott voltak Vajdaság nemzeti és nemzetiségei. Fő feladatát a jobb megélhetési lehetőségek biztosításán túl az osztályharc nélkülözhetetlenségében és a szavazati jog megszerzésében látta.

A vajdasági munkásmozgalom fejlődésének újabb szakasza a legszorosabban kapcsolódik a Magyarországon és Európában kialakult demokratikus és forradalmi áramlatokhoz, az oroszországi februári burzsoá-demokratikus forradalomhoz, valamint az októberi szocialista forradalom nagy eszméihez és cselekvésre készítő történéseihez. A szervezett munkásság sorai már 1917-ben, de különösen 1918-ban rohamosan erősödtek, ám a Magyar Szociáldemokrata Párt vezetősége többségének oportunistá politikája következtében a mozgalom egészében eltávolodott a forradalmi irányvételtől, és megmaradt a közvetlen burzsoá-demokratikus érdekek határain belül.

A háború végét várva a nemzeti felszabadulás problémája valamennyi társadalmi réteg számára döntő tényezővé vált.

A vajdasági munkásmozgalom forradalmi erőinek harca — melynek politikai magvát az illegális Pelagić Szövetség tagjai alkották — 1919 elején igen összetett és nehéz volt. Először is le kellett számolni a szociáldemokraták nemzetieskedő ügyködésével s egy osztályharcos platform

köré tömöríteni a rendelkezésre álló erőket. Meg kellett erősíteni a nemzetek közötti egységet és a vajdasági munkásmozgalmat bekapcsolni a jugoszláv és a nemzetközi proletár mozgalomba, hogy az újonnan alakult Jugoszláv Szocialista (kommunista) Munkáspárt és a III. Internacionálé szellemében a proletár forradalom messzeható céljainak létrejöttéért küzdhessen, melynek távlatait a nagy októberi szocialista forradalom nyitotta meg.

A forradalmi munkásmozgalom azonban 1919 közepéig — a reformistákkal vívott nehéz eszmei-politikai harca miatt — nem volt sem egységes, sem tömeges, és szervezetiileg sem konszolidálódott még.

A forradalmi munkásmozgalom belső szervezési gyengeségei teljes egészében a JSZ(k)M-ben mutatkoztak meg. Ezt bizonyítja, hogy amikor 1919 július végén és augusztus elején a burzsoázia erőteljesebben lépett föl az illegális Pelagió Szövetség és a JSZ(k)M vezetőségével szemben (részben pedig a Magyar Tanácsköztársaság bukásának hatására) bizonyos ideig a vajdasági forradalmi munkásmozgalom teljesen megbénult.

A munkásszervezetek többségének kiválása a budapesti központból és bekapcsolódásuk a hazai, újonnan megalakult szakszervezeti szövetségekbe valamint számos esemény, mint amilyen az 1920 januárjában Újvidéken tartott közös párt- és szakszervezeti kongresszuson közelebről meghatározott politikai platform és feladatvállalás, továbbá a szerb nyelven megjelenő lapok (a *Radnički list* és a *Radnička straža*) és a magyar nyelvű újság (*Közakarat*) beindítása, a Párt szeremségi választási sikerei, az újvidéki székhellyel létrehozott Jugoszláv Mezőgazdasági Munkások Szövetsége és más ehhez hasonló események, meggyorsították a JSZ(k)M számbeli gyarapodását és a Jugoszláv Kommunista Ifjúsági Szövetség (JKISZ) néhány szervezetének megalakítását is. Ezzel a forradalmi munkásmozgalom tömegesedett, és mind sikeresebb gazdasági-politikai harcot folytatott.

Az államhatalom szervei mindent megtettek annak érdekében, hogy elejét vegyék a forradalmi munkásmozgalom újabb sikereinek. Növelték a mozgalom vezető személyiségei feletti terrort, betiltották a *Közakaratot*, ideiglenesen megtiltották a JKP gyűléseit, bezárták a munkásotthonokat, s néhány hónapon keresztül gyakorlatilag a szakszervezetek munkáját is leállították. Így 1920 tavaszán a forradalmi munkásmozgalom ismét válságos időket élt, és sorai is meglazultak.

Am mindezeknek a körülményeknek ellenére a centrumisták Vajdaságban sem ekkor, sem később nem találtak támogatókra. Ellenkezőleg, a JSZ(k)M tagsága és szervezetei a JSZ(k)M vezetősége baloldali koncepcióját tette magáévá, azaz a Kommunista Párt és annak forradalmi taktikája mellett foglalt állást. Ugyanerről tettek hitet a vukovari kongresszus vajdasági küldöttei is 1920 júniusában, s így járultak hozzá a baloldaliaknak a centrumisták feletti végérvényes győzelméhez.

A vukovari kongresszus okmányait terjesztve, a vajdasági kommunis-
ták ismét megszilárdították soraikat, érezhetően kiszélesítették a mozga-
lom platformját, aktivizálták a kommunista nők néhány titkárságát, se-
gítették a JKISZ szervezeti munkáját, és nagyban hozzájárultak ahhoz,
hogy a Központi Munkásszakszervezeti Tanács keretében befejeződjék a
szakszervezetek országos szintű egyesítése. Azonban a Párt sikerei még
nagyobbak és jelentősebbek lehettek volna, ha a soknemzetiségű munkás-
ságnak és parasztságnak programot kínálhatott volna fel a nemzetiségi
és agrárkérdés megoldására, illetve ha sikerült volna a tömegek óháját és
álláspontját a saját széles körű akcióprogramjaként továbbvinni.

A parlamentáris választásokat megelőzően a Párt munkájára politikai
erejének megnövekedése volt jellemző. A Párt egyre erősítette a töme-
gekre gyakorolt hatását. Ebben az időben Vajdaság-szerte több mint 60
szervezete és fiókjá működött, de ide kell még számítani a kommunista
nők titkárságait, a mintegy 15 000 tagot számláló JKISZ megannyi szer-
vezetét, ezenkívül pedig a Szakszervezet révén beszervezett mintegy
30 000 munkást is. A Párt, annak ellenére, hogy a rendszer szinte min-
den itt élő magyarnak és németnek megvonta a szavazati jogát, és így
önhatalmúlag lecsökkentette a szavazópolgárok névsorát, a novemberi
parlamenti választások során Vajdaságban 16 881 szavazatot és hat kép-
viselői helyet kapott. Ez már kétségkívül arra utalt, hogy a Párt erős
politikai erőt képvisel.

1920 végén a forradalmi munkásmozgalom erejének ugrásszerű növe-
kedése és a JKP-nek a parlamenti választásokon elért jelentős sikere meg-
gyorsította a kormány és a burzsoázia ellene irányuló támadását, hogy
azután az 1920. december 29-én meghozott Obznanával betiltsák mun-
káját, elkobozzák okmányait, könyveit, betiltsák sajtóját, lakatot tegye-
nek a munkásokra és más, gyűlések megtartására alkalmas helyek-
re, egyszerűen hogy lehetetlenné tegyék a forradalmi szakszervezetek
munkáját.

Az Obznana értelmében a JKP vezetőségének nagyobb részét letartózt-
tatták vagy üldözték, a korábbi aktivistákat pedig rendőri megfigyelés
alá helyezték, vagy pedig a határon túlra, Magyarországra száműzték,
illetve korlátozták mozgásszabadságát. Az állami állásokból elbocsátot-
ták a JKP tagjait és az osztályharcos szakszervezeti tagokat, a kommu-
nista földművesektől visszavették az agrárreformkor hasznélvezetre ki-
utalt földeket, a földosztásra várók névsorából pedig törölték azokat,
akik 1920-ban a JKP tagjai voltak, vagy pedig a parlamenti választ-
ásokon a JKP jelöltjére adták szavazatukat.

A burzsoáziának a forradalmi munkásmozgalom ellen indított támadá-
sa igen nehéz helyzetet teremtett. A forradalmi munkásmozgalom tevé-
kenysége 1921 elejére nemcsak hogy megbénult, de tagsága szinte telje-
sen szétforgácsolódott. Ezt a helyzetet igyekeztek kihasználni a centru-
misták és a szociáldemokraták.

A JKP további sikeres forradalmi munkája előtt megszűntek a távlatok, s ez arra készítetett néhány fiatal párttagot, hogy a rendszer fehérterrorjára vörösterrorral válaszoljon. Abban a reményben, hogy hatásos egyéni akciókkal és merényletekkel politikai mozgolódásra készíthetik a tömeget, a kormánytól pedig kikényszeríthetik az Obznana hatálytalánítását. Ezeknek az akcióknak azonban végzetes következményei lettek. Az Aleksandar trónörökös elleni sikertelen merényletet (június 29-én) és Milorad Drašković, az Obznana megalkotójának meggyilkolását (1921. július 21.) a rendszer arra használta ki, hogy az egész kommunista mozgalmat diszkreditálja s véglegesen felszámolja a Kommunista Pártot.

Igy azután 1921 nyarán a rendszer ismételten a forradalmi munkásmozgalom felszámolását tartotta fő céljának: ismét tömeges letartóztatások kezdődtek, megint betiltották az időközben részben felújított osztály-szakszervezeteket, meghozták a közbiztonságról és az államrend védelméről szóló törvényt, amely a kommunista képviselőket megfosztotta mandátumuktól.

Az 1921-ben elszenvedett csapásokat kiheverve, a forradalmi munkásmozgalomnak volt ereje, hogy Vajdaságban is (ahol egyébként a leghevesebb volt a fehérterror) 1922 végén, de különösen 1923-ban és 1924-ben létrehozza az osztályharcos Független Szakszervezet több szervezetét. Ezeknek több ezres tagsága lett, felélesztette a politikai tevékenységet, a munkásosztály és a parasztság gazdasági harcát azokban a szervezetekben, amelyekben a kommunistáknak vezető szerepük volt, például a Független Munkáspárt húsz-egynéhány vajdasági szervezetében, azután az Ifjómunkások Szövetsége mintegy tíz szervezetében.

1928-ban Vajdaságban az illegális JKP-nek 76 pártsejtje és 360 tagja volt. Munkájának irányításában, a Tartományi Bizottság mellett, részt vett még öt körzeti és 26 helyi bizottság is. A Kommunista Ifjúsági Szövetségnek akkoriban 15 szervezete működött és 86 tagja volt, munkáját pedig a JKISZ Tartományi Bizottsága irányította. Lényegesen bővül a forradalmi munkásmozgalom bázisa is. A Független Szakszervezeteknek ebben az időben körülbelül száz helységben volt szervezete, amelyekben mintegy 8000 tag dolgozott.

A KIRÁLYI DIKTATÚRA

1929-ben a január 6-i diktatúra bevezetésével beniltották a Független Szakszervezet munkáját és sajtószerveinek megjelenését, köztük a *Szervezett Munkásét*, amely 1925 és 1929 között Szabadván jelent meg. A diktatúra nyomása, a gyakori letartóztatások, a kommunisták és a Független Szakszervezet korábbi aktivistáinak bírósági tárgyalásai, valamint a súlyos gazdasági válság, a munkások tömeges elbocsátása s a munkástörvények revíziója következtében ismét pangás állt be a vajdasági forradalmi munkásmozgalomban.

Nem teljes adatok szerint, Vajdaságban az 1929 és 1932 közötti időszakban több mint háromszáz illegális JKP-tagot és szakszervezeti aktivistát tartóztattak le. Ügyükben több mint hatvan bírósági tárgyalást tartottak. A rendszer tehát kíméletlenül leszámolt a forradalmi munkásmozgalom aktivistáival. Szemléltetésképp csak két adatot említünk. 1929. december 11-én a JKP és az osztályharcos munkásmozgalom tizenkét aktivistáját ítélték el. Szervó Mihály, Andrija Miňajlović, Radivoj Davidović, Đuro Pucar és társaik összesen 110 évi börtönbüntetést kaptak. Két évvel később, 1931. szeptember 21-én 16 kommunista és szakszervezeti vezető fölött ítéleztek, és összesen 78 évi fegyházbüntetésre ítélték őket. Az újabb elítéltek között volt Jovan Veselinov és Jovan Beljanski-Lala is.

A fokozódó terror bizonyos időre meghiúsított úgyszólván minden forradalmi tevékenységet. A csapásokat a mozgalom nehezen és lassan heverte ki. Ehhez hozzájárult még a pártvezetőség bizonytalankodása, a tömegtől való elzárkózása és az illegális szakszervezetekkel meg a fegyveres felkeléssel szembeni szektás magatartása is. Mindez az 1929—1930-as évekre jellemző.

A megváltoztatott utasítás, miszerint forradalmi szakszervezeti ellenzékét kell létrehozni és a rendszer támadásait fegyverrel kell kivédeni, már a következő évek eseményei sorába tartozik. Ilyen politikai irányzat mellett — a nagy gazdasági válság, a tömeges munkanélküliség, a széles néptömegek rendkívül nehéz helyzete, a parasztság megnövekedett eladósodása, a Kommunista Internacionálnak a nemzeti kérdés tekintetében hirdetett téves eszméje és Jugoszláviának a szétdarabolását szolgáló direktívája — a Párt nem nyerhette meg magának sem a munkásosztályt, sem a széles néptömegeket, sem pedig Jugoszlávia nemzetileg elnyomott népeit és nemzetiségeit.

Ilyenformán pár éven keresztül a Párt elszigetelődött a tömegektől, s önmaga és belső szervezési gondjai meg eszmei-politikai problémái felé fordult. 1930-ban történtek ugyan próbálkozások, ennek az állapotnak a megváltoztatására, megjelent *A kommunista* két száma szerbhorvát és magyar nyelven, de jelentősebb eredményeket nem sikerült elérni. A Pártot és a JKISZ-t ért csapásokat csak 1932 végétől, majd 1933—1934 folyamán kezdte érezhetően átvészelni. A szervezési eredmények mellett felújítottak néhány szervezetet és vezetőséget, egyes pártvezetőségek lapokat indítottak, mint például 1933 elején Dél-Bánátban a *Lenjinstet* (három száma jelent meg) vagy Szabadkán ugyanez év végén a két számot megért *Mladi komunistot*, illetve 1934-ben szintén Szabadkán a mindössze háromszor megjelent *Revolucionarni front radnika i seljaka* címűt. Ezek a párt- és ifjúsági lapok tisztavirág-életű újságok voltak, ám jelentőségük nem csekély. Nyomdából való kikerülésüket a hatalmi szervek hamarosan felfedezték, a kiadókat javarészt letartóztatták, és több éves börtönbüntetéssel sújtották.

HARC AZ ANTIFASISZTA NÉPFRONT PLATFORMJÁÉRT

A harmincas évek közepén a forradalmi munkásmozgalom soraiban jelentős fordulat és lényeges stratégiai-taktikai változás állt be. A JKP 1934 decemberében megtartott IV. országos tanácskozása és a JKP Központi Bizottságának 1935 júliusi spliti plénuma jelentette a fordulópontot.

Az itt végzett munka, a határozatok és a döntések a vajdasági párt-szervezeteket és a forradalmi munkásmozgalmat új utakra irányították.

A kommunisták bekapcsolódtak a meglévő szakszervezetekbe, és fokról fokra megváltoztatták ezek jellegét. Így történt, hogy a reformista irányvételű Egyesült Munkás-Szakszervezeti Szövetség (URSS) osztályharcos szervezetté alakult át. Egyrészt a munkásosztály egységesítését célzó irányvétel, másrészt pedig az együttműködést szorgalmazó Népfrent-platform lehetővé tette a Párt és a JKISZ közvetlenebb és szorosabb kapcsolatát a széles néptömegekkel.

A munkásosztály ilyen politikai és taktikai harcához a Kommunista Internacionálé 1935 nyarán Moszkvában megtartott VII. kongresszusa adott ösztönzést. A Népfrent létrehozására irányuló törekvés, valamint a demokratikus és forradalmi erők által elért eredmények Európa több országában megerősítették a Kommunista Internacionálé politikájában végbement radikális változások helyességét. Jórészt ennek köszönhető, hogy a munkásosztály ettől fogva jelentős nemzetközi szervezetté fejlődött.

A Jugoszláv Kommunista Párt mindenekelőtt az Egységes Munkáspárt létrehozásáért küzdött. E legális munkáspártnak elsődleges feladata a munkásosztály egységének a biztosítása lett volna s felkészítése a faszizmus elleni közös harcra.

E téren a vajdasági kommunisták mutatták fel az első eredményeket. 1935 és 1936 folyamán több, az Egységes Munkáspárt megalakítását szorgalmazó kezdeményező bizottságot alakítottak, s bekapcsolták azokat a Népfrent politikai akcióiba. Az Egységes Munkáspártnak a Népfrentba tömörült munkásság irányító szerepét kellett betöltenie. Éppen ezért 1935-ben és 1936-ban a pártszervezet jelentős erőfeszítéseket tesz a szakszervezet és a politikailag szétforgácsolt munkásmozgalom akcióegységének megteremtésére. Hasonló tevékenységet folytattak a párt- és SKOJ-tagok az ifjúsági mozgalmak erősítésén és az Egyesült Ellenzék vajdasági mozgalmához tartozó demokratikus ellenzéki erőkkel való kapcsolataik kiépítésén.

Ennek a politikai légkörnek a megteremtéséhez és erősítéséhez a központi pártlapokban (*Proleter, Pregled, Odjek, Svetlost*) kívül hozzájárultak az Egységes Munkáspárt főbizottsága és a Kommunista Párt alapvető útmutatásai és kiáltványai, továbbá a Népfrent platformja és politikai céljainak megvilágítása. Külön jelentőségűek voltak a haladó for-

radalmi-demokratikus lapok és folyóiratok is, mint például a *Népszava*, a *Naš život*, a *Narodna svest*, a *Hid*, a *Vojvodanin*, a *Srbobranski glasnik*, a *Stvaranje*, az *Ék* és mások. E lapok és folyóiratok hasábjain cikkek jelentek meg a Népfront céljairól és feladatairól, jugoszláviai létrejöttének szükségességéről, de tudósítottak a franciaországi, spanyolországi és csehszlovákiai népfrontokról is, akárcsak a fasizmus elleni harc elkerülhetetlenségéről.

Ugyanakkor a vajdasági helyzetnek legmegfelelőbb politikai akcióegység formáját keresve is komoly politikai aktivitás fejlődött ki.

1935 őszén a munkásmozgalom forradalmi erői jelentős eredményeket értek el. Ezt a Vajdaság néhány városában és megannyi helységében lezajlott tömeges politikai gyűlések és összejövetelek tanúsítják. Különösen Észak- és Közép-Bánátban folyt komoly munka. Az általános politikai feladatok végrehajtása során a vajdasági kommunistáknak sikerült egyesíteni a mozgalmat, beleértve néhány polgári ellenzéki párt demokratikus erőit is. Az említett vajdasági politikai áramlatokhoz nagymértékben hozzájárult a tartományi pártértekezlet, amelyet Zrenjaninban tartottak meg 1935. szeptember 29-én. Ekkor jött létre a kapcsolat a Paraszt Párt balszárnyával és a Vajdasági Mozgalommal is. Tekintettel arra, hogy a Népfront életre keltését célzó irányvonalat a néptömegek magukévé tették, a kommunistákra immár az az összetett és messzeható politikai feladat hárult, hogy mindennapi tevékenységük során harcoljanak az ország demokratizálódásáért, Vajdaság autonómiaja kérdésének következetes és politikailag helyes megoldásáért, amely lehetővé tenné, hogy a föderatív berendezésű Jugoszláviához önrendelkezési autonóm egységként tartozzon. A további célok a teljes nemzeti egyenjogúság megvalósítása, az agrárreform revíziója, az államrend védelméről szóló törvény hatálytalansítása, a munkásosztály élet- és munkafeltételeinek javítása, a Szovjetunióval való diplomáciai kapcsolat felvétele és a fasizmus meg a fasiszta szervezetek elleni rendszeres és következetes küzdelem voltak.

E széles körű politikai aktivitás támpontja Blagoje Parovićnak, a JKP Központi Bizottsága spliti plénumán előterjesztett, *A népszabadság frontjáról* című beszámolója, az ott elfogadott határozatok, és az Egységes Munkaspárt Főbizottsága által 1935. augusztus 9-én közzétett Platform.

Rumán, 1935 szeptember végén, az egyesült ellenzék egyik legtömegesebb gyűlésén külön hangsúlyozták és közmegelégedésre el is fogadták a jelszót: „Éljen a Népszabadság Frontja!” Ehhez hasonló volt az egyesült ellenzék 1935. október 28-i kikindai nagygyűlése, amely lényegében A Népszabadság Frontjának összejövetele volt. A mintegy 4000 főnyi gyűlekezet előtt a JKP néhány városi vezetője és küldötte beszélt, és elfogadták a Népfront kiáltványát. A Zrenjaninban 1935. november 10-én megtartott körzeti nagygyűlés szervezésében a zrenjanini, a melencei és kumanei kommunistáknak volt nagy szerepük. A több ezres hallgatóság előtt Mirko Tomić és Žarko Milankov kommunista szónokolt. A nagy-

gyűlés politikai magvát is a kommunisták képezték, ezt igazolják az ott elhangzott jelszavak is: „Le a fasizmussal!”, „Éljen a Népszabadság Frontja!”, „Éljen a munkás-paraszt szövetség!”, „Elég volt a puskatusból!”, „Hulljon a véres diktatúra!”, „Éljen Szovjet-Oroszország!”, „Szövetséget Szovjet-Oroszországgal!” és ehhez hasonlók.

Ilyen szellemben zajlott le 1935 végén és 1936 elején még tíz-egynéhány gyűlés, konferencia és más összejövetel Vajdaság-szerte.

Megannyi objektív és szubjektív körülmény, valamint a hatalmi szervek zárata miatt az egységes Munkáspárt nem jöhetett létre végérvényesen, nem legalizálódhatott, de 1935—1936 folyamán a nagyobb számú kezdeményező bizottságok révén Vajdaságban is nem kis politikai sikert könyvelhetett el, s a bizottságok létezésükkel, aktivitásukkal kedvező politikai hatást gyakoroltak a Népfront kiépítésének további folyamatára.

A NEMZETI KÉRDÉS MARXISTA—LENINISTA ELVEINEK ELFOGADÁSA

A vajdasági pártszervezet fejlődésének valamennyi szakaszában, de különösen Tito elvtársnak a Párt élére kerülését követően, nagy figyelmet szentelt a nemzeti kérdésnek, a nemzeti egyenjogúsáért folytatott harcnak és a nemzetiségi viszonyok helyes megoldásának, valamint Vajdaság autonómiájának a föderatív berendezésű Jugoszlávia keretében.

A Tito elvtárs vezette Párt ilyen irányvételének mély stratégiai-taktikai jelentősége volt a tömegeknek a forradalmi demokratikus mozgalomba való bevonása szempontjából, nem kevésbé az akkori polgári pártok és csoportosulások álláspontja iránti kritikai magatartásuk és politikai tudatuk kialakítása tekintetében. Vajdaságban a Párt, a titói koncepcióból kiindulva, radikálisan változtatott a nemzetek közötti viszonyok megoldását célzó programképzésén, azaz az osztályfelszabadító forradalmi harc kereteibe és menetébe helyezte a nemzeti kérdés marxi—lenini elveken alapuló megoldását.

A JKP-nek erre az alapvető és az akkori időkben rendkívül égető társadalmi-politikai kérdéskörre vonatkozó nézeteiben a fordulópontot a JKP vezetőségének 1936 augusztusában Moszkvában megtartott tanácskozása és az ott elfogadott álláspontok jelentették. Akkor döntötték el ugyanis, hogy a forradalmi erőknél, élükön a JKP-vel, a Népfront platformja alapján, komoly harcot kell vívniuk a Jugoszláviával való fasiszta kombinációk hordozói ellen, illetve a jugoszláv államnak egy demokratikus föderatív Jugoszláv Köztársasággá való átalakulásáért.

A *Proleter* 1936 augusztusi számában, Kommunisták és konstituálók című cikkében a baloldali ellenzéki erőknél a képviselőház átszervezésére és a szavazás korábbi gyakorlatának megszüntetésére tett javaslatával kapcsolatban a többi között a következőket írja: „Úgy véljük, hogy a

történelem folyamán létrejött és kialakult tartományok, mint például Bosznia-Hercegovina és a Vajdaság lakosságának egyaránt jogai vannak, hogy éppúgy az állammal, mint más népekkel szabadon határozzák meg viszonyukat. (...) A munkásosztálynak napjainkban kötelessége, hogy teljes erejével támogassa a történelmileg kialakult területek népeinek a föderációra vagy az autonómiára irányuló mozgalmát, mert az lépést jelent előre a teljes népszabadság irányában."

Attól az elvtől vezérelve, hogy egy demokratikus közösségben a népeknek önrendelkezési joguk van, Tito elvtárs Szerbia kommunistáihoz küldött, 1936. november 2-i keltezésű levelében egyebek között a következőket írja: „A baloldaliak a mostani határok közötti Jugoszlávia valamennyi nemzetének föderációs alapon történő szabad közössége mellett foglalnak állást, elleneznek mindenfajta elnyomást és hegemoniát, bármely nép részéről is történne az. Tehát a horvát, a szlovén, a szerb, a macedón és a crnagorai népek demokratikus módon kell kifejeznie, miként óhajtja rendezni viszonyait az államközösségben. Ugyanígy Vajdaság és Bosznia-Hercegovina népeinek is jogában áll nyilatkoznia az államközösséghez való viszonyáról.”

Síkkraszálva Jugoszlávia valamennyi népének és nemzetiségének egyenjóságáért, Tito elvtárs a szabórok és a népszkupstinák helyének és szerepének taglalásakor hangsúlyozta, hogy a népszkupstinákat titkos és részarányos szavazással kell megválasztani, hogy a szerbeken, horvátokon, szlovéneken, macedónokon és crnagoraiakon kívül Vajdaság és Bosznia-Hercegovina népei is önállóan dönthessenek az államberendezésre vonatkozó nemzeti és regionális követeléseik tekintetében.

Az elmondottakból egyértelműen kitűnik, hogy a JKP már a harmincas évek közepén következetes és világos álláspontra helyezkedett mind a nemzeti, mind a nemzetek közötti kérdések megoldásában. Az ország államberendezésének, a Demokratikus Föderatív Jugoszlávia megteremtésének vonatkozásában sem voltak már kétségek.

Vajdaság népeinek és nemzetiségeinek a centralizmus és hegemonizmus ellen vívott harca során az itteni kommunisták elvetették a Vajdasági Mozgalom szűk keretű nemzeti koncepcióját és az adminisztratív-autonóm Vajdaság életre hívására indított politikai akcióját. Helyette felkínálták a több nemzetiségű Vajdaság megteremtésének minőségében és lényegében is új politikai koncepcióját.

Elhagyva a Vajdasági Mozgalom korábban elfogadott, ám túlságosan szűkkeblű jelmondatát, mely szerint „Vajdaságot a vajdaságiaknak”, a forradalmi erők a titói elképzelés alapján még közelebből meghatározták politikai célkitűzéseiket, a nemzeti kérdéssel kapcsolatos követeléseiket és a Vajdaság státusával kapcsolatos kérdéseket egy jövőbeni föderatív Jugoszláviában.

Ez valamennyi nemzeti környezetben hozzásegített a Kommunista Párt tekintélyének növeléséhez. A fasiszta szervezetek (Ljotić Zbor-ja, Hode-

rini Borbaši-ja, a Kulturbund és mások) elleni harc, a Szakszervezetekben immár honos kommunista térhódítás és az akcióegységért vívott küzdelem csak 1936 folyamán kb. 150 bérmegmozdulást és sztrájkot eredményezett, melyek közül a szabadkai, kikindai, becsei például valóban tömeges volt, és a munkásosztály kedvezőbb gazdasági-szociális helyzetéért folyt. Ezenfelül a Párt elérte, hogy például 1936-ban 350 tagjával jelentős politikai tényezőként tartsák számon.

VAJDASÁG KOMMUNISTÁINAK HARCA A DEMOKRATIKUS ERŐK AKCIÓNÉGYSÉGÉERT ÉS AZ URALKODÓ REAKCIÓ MEG A FASIZMUS ELLEN

Vajdaságban időközben jelentős erőket nyertek meg a Népfront platformjának. 1936 nyarán és őszén több megbeszélésre és nagygyűlésre került sor számos helyen, mint például Versecen, Szabadkán, Zomborban, Újvidéken, Zrenjaninban, Rumán, Melencén, Kumaneban. Itt kezdeményező bizottságok alakultak, és így kerülhetett sor 1936. október 25-én egy tartományi szintű, az akcióegységet segítő megegyezésre a kommunisták és a baloldali szocialista erők között. Ezen az Újvidéken megtartott konferencián a munkásmozgalom említett politikai csoportosulásainak mintegy 20 képviselője vett részt. Az értekezletről az 1936. december 6-ára kiírt községi választásokra vonatkozó akcióprogrammal fordultak Vajdaság munkásosztályához, amely valójában a politikai munkára vonatkozó útmutatást tartalmazta.

Azonban az 1936 végén történt súlyos lebukások alkalmával 23 vajdasági helységben a JKP 122 tagját tartóztatták le, 56-ot közülük az államvédelmi bíróság elé állítottak, s negyven-egynéhányat 1937 júliusában egyenként 6 hónaptól 8 évig terjedő fegyházra ítélték. Ezzel egy bizonyos időre a KP-nek úgyszólván egész vajdasági vezetősége börtönbe került. A 350 tagot számláló pártszervezetet szétrombolták, egy időre megszűnt minden pártmunka.

A JKP KONSZOLIDÁCIÓJA ÉS A DOLGOZÓ NÉP PÁRTJA

Hasonló volt a helyzet a Párt egész szervezetében, amit a frakciós torzalkodás maradványai gyengítettek és az opportunizmus is kikezdte akcióképességét. Az új pártvezetőség előtt, Josip Broz Titóval az élen, rendkívül összetett szervezési és politikai feladatok álltak. Ezért az új pártvezetőség eltökélt harcot indított a frakciózás ellen, sorainak tisztaságáért és egységéért, a szervezet felújítására és konszolidálására. Abból kiindulva, hogy a Párt a proletariátus osztálytudatának legmagasabb formája, Tito elvtárs határozottan kiállt a káros jelenségek felszámolása

mellett, küzdött a bezárkózottság és minden, egy marxista-leninista párt számára idegen szemlélet, valamint az egyéb káros jelenségek ellen mind a Párton belül, mind azon kívül. Fiatal és a munkásosztállyal elkötelezett, odaadó és hű harcosokra támaszkodva kezdte meg és aránylag rövid idő alatt sikeresen be is fejezte a konszolidálódásért, a munkásosztály, a dolgozó parasztság és az ország valamennyi demokratikus haladó erője egységének kiépítéséért, a legszélesebb népréteg politikai és gazdasági jogaiért és a nemzeti egyenrangúságért vívott harcát. A titói politikai irányvonal létrehozásán munkálkodva Žarko Zrenjanin vezetésével 1938-ban sor került a vajdasági pártszervezet megújítására is. Megtisztítva sorait az opportunisták és frakciós elemektől, a vajdasági pártszervezetnek rövid idő leforgása alatt sikerült intenzív és sokoldalú tevékenységgel szervezetileg megerősödni, konszolidálódni és tömegesednie. A Párt felélesztette a Jugoszláv Kommunista Ifjúsági Szövetség munkáját és sokirányú aktivitását, növelte befolyását a szakszervezetekben, megszervezte a dolgozó nép legális pártját és a titói stratégiai-taktikai koncepció alapján fejlesztette a forradalmi-demokratikus és antifasiszta mozgalmat.

Ebből adódóan Tito elvtárs a Georgi Dimitrovhoz és a Kominternhez küldött jelentésében a JKP-ben uralkodó helyzetről többek között a következőket írta: „Vajdaságban tartományi pártvezetőség létezik, és szinte valamennyi helységben van pártszervezet. Az ott folyó pártmunka a legpéldásabbak közé tartozik.”

A titói irány megvalósításáért harcolva a vajdasági pártszervezet egyre jelentősebb sikereket mutatott fel. Megannyi politikai akcióval, termékeny haladó szellemű publicisztikájával és szociális irodalmával, illegális és legális sajtótermékeivel — mint például az *Istina*, a *Trudbenik*, a *dolgozó*, a *Mladi radnik*, a *Narodni glas*, a *Népszava*, a *Híd* — a Tito vezette Párt gyakorlatilag leküzdötte a ráerőszakolt illegális arbronsait, és immár a forradalmi harc csataterén találta magát.

A JKP számos kiáltványában, felhívásban, röpiratban és nyomtatványban mutatott rá az egyre növekvő fasiszta veszélyre. 1938 tavaszán Ausztria bekebelezésekor a JKP Központi Bizottsága állást foglalt az ország megvédésének kérdésében, és kiáltványában többek között ezeket írta: „... A hitlerizmus nem barát, nem is jószomszéd, hanem Jugoszlávia népei szabadságának és függetlenségének esküdt ellensége. Kijelentései a velünk szembeni semlegességéről és barátságáról hazugság, akárcsak a tegnapi Ausztriának tett ígéretei is (...) Holnap már seregei a Karavankákon át Jugoszláviába özönlnek.”

1938 nyarán a Csehszlovákia körüli egyezkedés idején a JKP riadóztatta és a Csehszlovák Köztársaság segítségére és függetlenségének megvédésére hívta fel nemzetünket.

A fasisztabarát Milan Stojadinović rendszere azonban nem változtatott külpolitikáján, még akkor sem, amikor a Müncheni Egyezményvel Csehszlovákiát odadozták a fasiszta agresszornak. Ellenkezőleg, Milan

Stojadinović rendszere szolidaritást vállalt ezzel, és behozta az országba a „zöldingesek” felfegyverzett osztagait. A JKP Központi Bizottsága 1938 októberi felhívásában a népi tömegek előtt rámutatott erre, a hatalombitorló és áruló politikára. Ellentétben a burzsoázia behódolásával, a JKP fellobbantotta a tömegek hazafias érzelmeit, és közreadta jelszavát — Megvédjük az országot! Ezekben a napokban a JKISZ és a haladó ifjúság igen tevékeny volt, a Párt felhívására pedig kb. 200 000 jugoszláv, köztük mintegy 25 000 vajdasági, jelentkezett, hogy a Csehszlovák Köztársaság megvédésére siessen. Önkéntes századok alakultak, a falusi és városi fiatalság számára pedig elsősegély-tanfolyamokat tartottak. A JKP a fasisztabarát kormány és annak kül- és belpolitikája elleni harcra buzdított, és a demokratikus népi kormány megeremtéséért, valamint egy olyan védelmi rendszerért, amely nemzeti integritásának megvédésében elsősorban a Szovjetunióra támaszkodik.

A Népfront a széles demokratikus mozgalomnak minden jegyét magán hordozta, sőt a Dolgozó Nép Pártja szabadkai, zrenjanini, šidi, verseci és más helységi kezdeményező bizottságai az egyesült ellenzékkel illetve a Vajdasági Mozgalommal sikeresen tárgyaltak, és létre is jött egy megállapodás. Versecen és Šiden például még a kezdeményező bizottságok és a baloldali szocialisták is egyezséget kötöttek.

E megkötött egyezségek értelmében a Vajdasági Mozgalom köteles volt minden egyes ülésre vagy politikai tanácskozásra szónokként bejelenteni a Dolgozó Nép Pártja kezdeményező bizottsága egyik tagját is. Így azután a Vajdasági Mozgalom, illetve az egyesült ellenzék Újvidéken, Bácsföldváron, Titelen, Törökbecsén, Zrenjaninban, Versecen, Szabadkán, Topolyán, Becsén, Đurdevón, Csurogon, Zsablyán, Gospodincin, Szenttamáson, Nadaljon, Šiden, Sremska Mitrovicán, Rumán és még néhány kisebb helységben tartott gyűlésein a Dolgozó Nép Pártjának képviselői is beszédet intéztek az összegyűlt tömeghez: így Svetozar Marković-Toza, Radivoj Čirpanov, Branko Bajić, Stevan Beljanov, Jovan Oros, Vlada Živanović, Vladimir Kolarov-Koča, Stevan Jovanović, Nebojša Maletić és mások is.

Politikai tevékenységük során sok aktivistát letartóztattak, sőt bíróság elé is állítottak. Ilyen esetek voltak Újvidéken, Zrenjaninban, Szabadkán, Versecen és másutt is.

Elemelve a Dolgozó Nép Pártja politikai aktivitását az 1938. december 11-én megtartott képviselőházi választásokon, a JKP Tartományi Bizottsága így számolt be a VI. tartományi értekezletnek: „A Párt a Vajdasági Mozgalommal együtt részt vett az 1938-as választásokon. A Vajdasági Mozgalom Végrehajtó Bizottságában helyet kapott a Párt képviselője is. A Vajdasági Mozgalomban tömörült politikai pártok nem lojális magatartása következtében a részvétel csupán abból állt, hogy tevékenyen támogatták a mozgalom jelöltjeit a választási hadjáratban. A hatóságok mindent elkövettek, hogy meghiúsítsák az önálló vajdasági

munkásmozgalom nyilvános érvényesülését, másrészt maga a Vajdasági Mozgalom már az együttműködés első napjától fogva igyekezett háttérbe szorítani a pártot, hogy később teljesen elhanyagolja. A Vajdasági Mozgalom nem állított egyetlen munkásjelöltet sem, a törökbecsei járásban pedig a munkás-parasztk jelöltjét Ljuba Davidović irodája révén saját kandidátusukként jelölték.”

Ilyen általános körülmények között vették ki részüket a DNP kezdeményező bizottságai a képviselőházi választásokból. A Dolgozó Nép Pártja ekkor csak négy jelöltet állított, egyet-egyet a törökbecsei, a topolyai, a verseci és a šidi járásban. Az első kettőben a kommunisták a DNP listáján szerepeltek, míg Versecen és Šiden a szocialistákkal közös listán indultak. A választások eredményeként a DNP a törökbecsei járásban 1674, a topolyai járásban 853 szavazatot kapott, ebből csak Csantavéren 600-at, azaz abszolút többséget szerzett.

E tevékenység útján gyakorlatilag ki is épült a Dolgozó Nép Pártja kezdeményező bizottságainak hálózata, s lezárult a Vajdasági Mozgalommal való együttműködés első szakasza. Vajdaság a „legmesszebbre jutott el a tartományi méretű népfront kialakításában”. Szervezeti kiépítésének további, második szakasza 1939 második felében indult meg értékes politikai tapasztalattal. Ekkor már a JKP szervezeteit a városok és falvak nagy többségében felújították. A kommunistáknak a DNP kezdeményező bizottságai létrehozására és legalizálására tett erőfeszítései meghozták gyümölcsüket. Az önállósult és politikailag egyre érettebb DNP legnagyobb sikereit éppen 1939-ben érte el. A DNP egészének működése már a munkásosztály és a széles néptömegek harcának új szakaszára, a fasiszmus elleni küzdelem és ugyanakkor az ország demokratizálódása kezdetének időszakára esik, a német—szovjet meg nem támadási szerződés aláírása, a fasiszta agresszió és a második világháború kezdete, a Kom-munista Internacionálé politikai vezérelvének megváltoztatása időszakára.

A JKP-NEK MINT ELSŐRENDŰ POLITIKAI ERŐNEK AZ AFFIRMÁLÓDÁSA

A vajdasági dolgozók és a forradalmi-demokratikus mozgalom további erősödése szempontjából nagy jelentőségű a JKISZ Központi Bizottságának 1940 augusztusában Zrenjaninban, Ivo Lola Ribar elnök részvételével megtartott V. tartományi értekezlete és a JKP vajdasági tartományi bizottságának VI. konferenciája, amelyre 1940 szeptemberében a Kamenicai Szőlőkben került sor, s amelyen Ivan Milutinović, a JKP KB küldöttje is jelen volt. A beszámolókból, a vitából és a határozatokból ki-világlik a vajdasági kommunisták, az ifjúság és a munkásosztály szilárd elhatározása, hogy a legnagyobb erőfeszítések árán is harcolni fognak a fasiszmus ellen és készek hazánk határainak a megvédésére.

A Párt 1936 és 1940 között az osztályharc élvonalába került, megerősítette befolyását, és itt a Vajdaságban is úgy affirmálódott, mint a széles néptömegek érdekeinek következetes hordozója. Mindezt politikai akcióval, mintegy 350 sztrájk és bérmunkás-megmozdulás megszervezésével (amelyekben egyenként is több ezer munkás vett részt), a munkafeltételek javításáért és a jobb fizetésekért folytatott kitartó küzdelemmel érte el, de nem kevésbé fontosak az 1939-es újvidéki, szabadkai és zombori árdragulás elleni gyűlések sem. Tekintélyét csak növelte, hogy a hatalmi szervek részéről történt üldözések, a gyűlések és összejövetelek betiltása s egyes szakszervezetek és szervezetek munkájának berekesztése ellenére is jól dolgozott. 1940 decemberében Sremska Mitrovicán éhség-tüntetést tartottak; az egyetemisták Szabadkán és Belgrádban, a középiskolások pedig Újvidéken, Pancsován, Versecen, Kikindán és Zomborban tiltakozó akciókat és sztrájkokat szerveztek, és küzdöttek a politikai jogokért, illetve a kormány népnyúzó bel- és fasisztabarát külpolitikája meg a rendszer által megfűrt számos fasiszta színezetű vagy kimondottan fasiszta szervezet romboló tevékenysége ellen.

A VI. tartományi pártértekezlet és a JKP V. országos konferenciája megtartásának idején (ez utóbbin a 105 küldött közül 7-en vajdaságiak voltak) a JKP-nek 6500, a JKISZ-nek 18 000 és az osztályharcos Egyesült Munkás-Szakszervezeti Szövetségnek pedig százezer tagja volt. Csak Vajdaságban a JKP-nek több mint 2000, az URSS-nek pedig közel 8000 tagja volt, ezenkívül Vajdaság 15 városában és 35 falvában működött pártszervezet. Munkájukat a JKP Žarko Zrenjanin vezette tartományi bizottsága irányította. Zrenjanint egyébként az V. országos értekezleten beválasztották a JKP Központi Bizottságába. A tartományi pártbizottság 6 körzeti, 15 járási és 14 helyi bizottság munkáját irányította.

A vajdasági pártszervezet tagságának 50 százalékát ez idő tájt az ipari és kisipari munkások alkották, 40 százaléka mezőgazdasági munkás, apró- és középbirtokos, 10 százaléka pedig értelmiségi volt. A párttagság valamennyi itt élő nép és nemzetiség soraiból tevődött össze. Tekintettel arra, hogy az össz-párttagság 30 százaléka magyar nemzetiségű volt, az említett értekezleten rámutattak a magyar nyelvű pártirodalom hiányára, az V. országos konferencián pedig határozatba foglalták, hogy a kommunistáknak Vajdaságban „energikusan síkra kell szállniuk a magyar kisebbség egyenrangúságáért”.

Ebben az időben a Pártnak igen gyenge hatása volt a német nemzetiségűekre, akik Hitler villámgyors sikereinek hatására — épp akkor, amikor a JKP a rendszertől a legmélyebb ütésekben szenvedte — szinte valamennyien beléptek a Kulturbundba.

A szlovákok körében a Pártnak már jóval erősebb befolyása volt, mert közöttük nagyobb számú párttagra és még több szimpatizánsra talált. Bizonyos számú ruszin nemzetiségű párttag is volt, míg a románok körében eléggé jelentéktelen volt a Párt hatása.

Innen van az, hogy amikor a JKP VI. vajdasági tartományi értekezletén meghatározták a nemzeti kérdés területén esedékes feladatokat, a legfontosabbnak a következőket tartották: „Harc Jugoszlávia valamennyi népének egyenrangúságáért, harc Vajdaság elnyomott népeinek nemzeti felszabadulásáért és a velük való szövetségért, és küzdelem a hegemonia, a szerb és horvát imperializmus, a magyar revizionizmus és a német imperialista nemzetiszocializmus ellen.” Ezzel a Párt reális távlatot nyitott a közös harc előtt, amelyet Vajdaság és Jugoszlávia minden nemzetének és nemzetiségének egyenrangú, testvéri és szabad közössége létrejöttéért vívnak. Vajdaságban ekkor igen komoly sikereket ér el a Jugoszláv Kommunista Ifjúsági Szövetség is. A JKISZ 1940 augusztusában megtartott V. tartományi konferenciájának idején a tagságban 110 illegális, 450 féllegális és 1600 legális ifjat és lányt tartottak nyilván. A JKISZ Tartományi Bizottságának élén Borislav Petrov-Braca és Đorđe Zličić-Ciga állt. Amikor a szervezet elért egy bizonyos fejlettségi fokot, mind több fiatal kéri a felvételét. A különféle tanfolyamok révén eszmeileg és politikailag felkészült fiatalok voltak ezek. A Fruška gora-i Beočin melletti 1939-es nyári táborozás vagy a következő évben a testerei találkozó bizonyította, hogy a JKISZ Tito messzireható elképzeléseivel a legközvetlenebb módon készült a rohamosan közelgő sorsdöntő napokra és a forradalomra.

A JKP VI. tartományi konferenciája határozataiban a következőket hangsúlyozta: „A hatalmon levő szerb, horvát és szlovén burzsoázia, az Európában folyó imperialista háború ürügyén minden erejével azon fáradozik, hogy elfojtsa a munkás-paraszt forradalmi harcot. Azzal, hogy megkísérli megtörni a dolgozó nép harcát, palástolni kívánja a Szovjetunió irányában táplált kétszínű politikáját és az együttműködési szerződés elodázásának okait. Ez lett volna egyébként az egyetlen biztosíték a nemzeti függetlenség megvédésére s ugyanakkor az imperialista háborúban való részvétel meggátolására, az olasz fasizmussal és a német nemzetiszocializmussal való egyre nyíltabb paktálás megelőzésére. Így az uralkodó burzsoázia az országot vagy az imperialista háború vagy pedig az imperialista rabság felé és a nincstelenségbe sodorja.”

1940 októberében hasonlóan vélekedik a JKP V. országos konferenciája is. Ez alkalommal a JKP főtitkára, Josip Broz Tito a többi között a következőket mondta: „Jugoszlávia népei ellenzik a Cvetković—Maček-kormány áruló kül- és belpolitikáját. (...) Jugoszlávia népei nem óhajtják a fasizmust, s nem akarnak totalitáris rendszert, nem akarnak a német és olasz pénzügyi oligarchiák jármába jutni. (...)” A kormány azonban az ország elárulására készülve, egyre kegyetlenebb intézkedéseket foganatosít a JKP és Jugoszlávia dolgozó tömegei ellen. Az antifasisztákat letartóztatják, és elítélik, sokan közülük koncentrációs táborokba kerülnek. A tüntetőkre egyre gyakrabban lönek a csendőrök, a sztrájkolókat pedig letartóztatják és kínozzák. És amikor mindez nem hozta

meg a kívánt eredményt, abból a szándékból, hogy lecsendesítsék az orkánná változott forradalmi demokratikus mozgalmat, a Cvetković—Maček-kormány, 1940. december 30-án, rendeletet hozott az osztályharcos Egyesült Munkás-Szakszervezeti Szövetség betiltására. A Párt ezt az ülést már felkészülten várta. A vállalatokban és gyárakban folytatódott a munkásosztály harca a rendszernek e támadása után is. Így azután a zavar helyett, amit a hatalombitorlók akartak kelteni az osztályharcos szakszervezetekben, és ahelyett, hogy szétforgácsolták volna a szövetség erejét, a munkások és a rendőrség összecsapására került sor. 1941 elején Sremska Mitrovicán, Szabadkán, Újvidéken és Zemunban voltak ilyen összetűzések.

Egy ilyen katonai, politikai és társadalmi konstellációban, amikor a fasiszta veszedelem vésszen megközelítette hazánkat, s amikor sor került a fasiszta Németország szövetségére Magyarországgal, Romániával és Bulgáriával, Jugoszlávia a legközvetlenebb módon ki volt téve az agresszióknak. Ilyen feltételek között a vezető jugoszláv burzsoázia pozíciójának megmentésére olyan húzásokat eszközölt, amelyek gyakorlatilag az ország elárulásához vezettek. A JKP Központi Bizottsága, Dragiša Cvetkovićnak és a külügyminiszter Cincar-Markovićnak a Harmadik birodalom fővárosában tett látogatását, valamint Pavle hercegnek a Hitlerrel való 1941. március 4-i ritkos megbeszélését követően, amelyen gyakorlatilag Jugoszláviának a hármass paktumhoz való csatlakozásáról volt szó, kiáltványt tett közzé *A kapituláció ellen és a Szovjetunióval való kölcsönös segítségnyújtási szerződésért* címmel. Ebben a kiáltványában a JKP Központi Bizottsága figyelmeztette a széles néptömegeket, hogy Cvetković kormánya nyíltan eladta Jugoszlávia függetlenségét. Ebből adódik az is, hogy ugyanebben a kiáltványban a munkásokhoz, a parasztokhoz, a polgárokhoz, a katonákhoz, az altisztekhez és tisztekhez fordulva a JKP Központi Bizottsága a következőképp apellált: „Még van idő arra, hogy megmentsük a függetlenséget, még maradt idő arra, hogy lehetetlenné tegyünk a nép árulóinak népellenes terveit akkor, ha létrejön a *Szovjetunióval való kölcsönös segítségnyújtási szerződés*, ha elkergejtük az áruló kormányt és ha *népi kormányt* hozunk létre, amely mindenekelőtt a nép érdekeivel törődik.

Szervezetek tiltakozó gyűléseket és összejöveteleket! Magyarázzatok meg a népnek a Cvetković—Maček—Kulovec hatalombitorló kormány piszkos árulását! Változzék folyammá a népakarat, egy olyan mindent elsöprő népi mozgalomban, amely harcol a nép akarataért, és akkor szabadságunk és függetlenségünk biztosítva lesz.”

A JKP vezette, a széles néptömegek részvételével kialakult antifasiszta mozgalom 1941-ben hatalmas méreteket öltött. 1941. március 25-én Jugoszlávia a hármass paktumhoz kapcsolódott. Ez a lépés azonban március 26-án és 27-én Jugoszlávia-szerte a JKP vezette hazafias és antifasiszta tömegek elégedetlenségének eruptív kifejezéséhez vezetett. A Kommunista Párt

ezekben a napokban kiáltványaiban lerántotta a leplet a hármasközpaktumhoz való csatlakozás lényegéről, és rámutatott az ország nemzeti függetlenségének és a dolgozók legszélesebb jogainak kivívásához vezető harci útra. *Inkább háborút, mint paktumot! Jobb a halál, mint a rabság!* — ezekkel a jelszavakkal indultak tömeges akciókba az ország és Vajdaság népi és őszinte demokratikus erői.

Vajdaságban a tüntetések majdnem minden városban lejártszódtak, ezenkívül a falvak egy részében is. Újvidéken, Zrenjaninban, Melencén, Kumanén, Žednikén, Versecen, Zemunban, Pancsován, Krčedinben és a másutt megrendezett politikai gyűléseken és tiltakozó felvonulásokon a Párt jelmondatait hangoztatták; a házak falán az antifasiszta és más, az alkalomnak megfelelő jelmondatok jelentek meg aláírásokat gyűjtöttek, amelyekkel követelték Dušan Simović újonnan megalakult kormányától, hogy sürgősen írja alá a Szovjetunióval való szerződést. Dušan Simović tábornok kormánya azonban nem volt felkészülve arra, hogy gyökeres változtatásokat eszközöljön bel- és külpolitikai téren, s ebből kifolyólag a néptömegek még inkább magukévá tették a JKP-nek az ország megvédésére és függetlenségére irányuló politikáját, s hasonlóképp hallgattak a hívó szóra 1941 nyarán, hogy fegyveres felkeléssel, a megszállók és a hazai árulók elleni küzdelemmel vívják ki nemzeti és szociális felszabadulásukat.

MILENKOVICS Svetisláv fordítása